

Kommer Erika

Olvasói levelek a temesvári Neue Banater Zeitungban és a Szabad Szóban

Hanns Braun 1960-as cikkében¹, amely a német Publizistik folyóiratban jelent meg, sokoldalúan közelíti meg az olvasói levelet mint az újság, folyóirat, periodika szerves részét. Két alcsoportot különböztet meg: a szerkesztői felhívásra adott, az újságban már tárgyalt témákkal kapcsolatos véleménynyilvánítást (amely lehet írott vagy szóbeli – a rádióadások hallgatói hozzászólásait is idetartozónak tekinti) és az önálló, az újság tartalmától független tanácskérést. Az újság meghatározásakor Braun Aswerus 1954-es elméletéből indul ki, amely szerint annak eredendő jellemzője a „beszélgetés jellegű kommunikáció” (Kommunikation mit „Gesprächsscharakter”²), ehhez pedig elengedhetetlenül szükséges az olvasó, mégpedig az alkotó, felelős társként elfogadott olvasó. Braun következtetése: az újság a társadalmi beszélgetések leképzése, ezen belül az olvasói levél ennek a beszélgetésnek a kivonata.³

Braun felteszi a kérdést, hogy az újság levelezőrovata mennyiben járul hozzá a sajtótermék önreklámozásához, az olvasók körében való népszerűsítéséhez. Idevágóan azt is megemlíti, hogy éppen a levelezésnek mint reklámsegítő eljárásnak a felfedezése és az általa kínált ilyen lehetőségek kihasználása indította el a levelezői rovatok sokasodását a sajtóban. Érdekes megfigyelési szempontokat nyújt konkrét levelezői rovatok elemzésére, illetve továbbgondolandó ötletekkel segít a vizsgált levelezői rovat kritikus megközelítésére: az újság alkotórésze-e csupán a rovat, vagy valóban olvasói szolgálatként működik, mobilizálja-e az olvasókat, erősíti-e az olvasói körhöz való tartozást. Kategorizálási szempontokat is nyújt: a levél szignáltsága, tartalma, állásfoglalása, szándéka, stílusa szerint, a szerző életkora és neme szerint, és felhívja a figyelmet a rovat szerkesztettségére illetve az ebben rejlő manipuláló képességére.

Louis Bosshart, akinek idevágó, 1974-es tanulmánya részben az említett Braun-cikkre alapoz, formaelemző szempontokat is felsorol: a szerkesztés, a tördelés, a hozzászólások vizuális elrendezése a lapon, a rovatcím betűi, nagysága, a szerkesztői megjegyzések mind áruló jelei lehetnek az adott sajtóorgánium szerkesztői programjának, elveinek.⁴ Bosshart állítása, miszerint az olvasói leveleket nem lehet feedbacknek (reagálásnak, visszacsatolásnak) tekinteni, megkérdőjelezhető. Ezt a megfigyelését arra alapozza, hogy az olvasói levél időben nem azonnal reagál

Kommer Erika (1981) – tanár, „Mihai Eminescu” Pedagógiai Líceum, Marosvásárhely, davideri@yahoo.com

¹ Hanns Braun: *Der Leserbrief im Lichte zeitungswissenschaftlicher Theorie*. Publizistik 5. Jg./1960. 10–20.

² Uo. 10.

³ „[...] so gibt es jetzt und immer die gesprochene oder gedruckte Zeitung als Abbild und Vehikel des immer existenten menschengesellschaftlichen Zeitgesprächs, auch wenn keine isolierten Diskussionen im Textteil oder auf Leserbriefseiten es formal beglaubigen. Die Leserbriefseite ist nicht die Beglaubigung der Theorie, sondern nur ein winziger Ausschnitt, eine unvollkommene Veröffentlichung jenes Zeitgesprächs, das 'Zeitung' im wissenschaftlichen Sinne „ist“ und immerzu stattfindet.“ = Braun, 20.

⁴ Louis Bosshart: *Die Leserbriefe – ein ungelöstes Feedback-Problem*. Publizistik. 19. Jg./1974. 45–52.

egy bizonyos kijelentésre, illetve a benne kifejtett vélemények nincsenek hatással ugyanannak a közlőnek ugyanazon témával kapcsolatos további kijelentéseire. Ellenpéldaként említeném a Neue Banater Zeitung *Treffpunkt* elnevezésű ifjúsági oldalának 1989. szeptember 10-i (57.) számát, ebben egy fiatal olvasó, Marianne utal az évekkel korábban, a 25. *Treffpunkt*-ban megjelent levelére, amelyben feltett kérdésére soha nem érkezett válasz a többi olvasó részéről, hát újra felteszi a kérdést.⁵ Levele újból megjelenik, a szerkesztő válasza, hozzáfűzése pedig kétségtelenül „beszélgetés jellegű kommunikációvá” szervezik az időben távol álló szövegeket. A beszélgetőpartnerek azonosak, a téma is ugyanaz, és meggyőződésem, hogy ez a temporálisan elhúzódo párbeszéd nem kivétel, és nem (vagy nem csupán) annak a több mint tíz évnek köszönhető, amely Bosshart megállapítása és az általam hozott példa megjelenése között fellelhető.

A Dieter Golombek és Hans-Joachim Schlüter által szerkesztett újságírói szakkönyv hatodik, 1990-es kiadása is hangsúlyozza az olvasói levelek feedbackjellegét: „A levél az olvasó majdnem egyetlen eszköze a véleménynyilvánításra.”⁶ Az újság és olvasója közti jó kommunikáció fontosságát K. Rüdiger Durth is kiemeli, helyi lapoknál erre alapozva a helyi kommunikáció működőképességét, nagy fontosságot tulajdonítva az olvasói leveleknek, amelyek – szerinte – néha fontosabbak, mint a vezércikk.⁷

Az olvasói levél a Treffpunkt ifjúsági oldal hasábjain

1986 és 1989 között Grete Lambert szerkesztésében jelent meg a *Treffpunkt* ifjúsági oldal a temesvári Neue Banater Zeitungban – bár 1987-ben két számot Marius Koity szerkesztett, az októberit és a decemberit, az utána következő számokat újra Lambert szignálta, és csak 1989-ben vette át végleg Marius Koity ezt a feladatkört. Az oldal havi megjelenést ígér a fejlécben, 1986–87-ben mégis meglehetősen kihagyásokkal jelentkezik: az augusztus 5-i számot a következő év január 6-i követi, aztán a február 20-át a május 31-i. Ez a rendszertelenség 1988-ban is folytatódik, a november 15-i számban már nem is tüntetik fel a kiadás gyakoriságára utaló „megjelenik havonta”/„erscheint monatlich” címkét. A jelenség magyarázata egyrészt az, hogy a pártkongresszusok és egyéb politikai események miatt sokszor kellett elodáznai más témák, rovatok, cikkek megjelenését, így az ifjúsági oldalét is; másrészt sűrűn változtak a munkatársak, sok újságíró kivándorolt, újabbak jöttek a helyükre. Marius Koity eleinte, 1986–87-ben csak külső munkatársként dolgozott a Neue Banater Zeitungnál, ezért történt meg, hogy ezekben az években csak egy-két *Treffpunkt*-számot szerkesztett. Grete Lambert, egykori jászvásári főiskolai tanár a *Treffpunkt*-nak a Fink testvérek, Hans és Rosl Fink által megálmodott és megalapozott pedagógiai funkcióját, céljait próbálta, kissé mereven, továbbvinni. Ez a nevelő szándék jól talált az iskolásokhoz szóló *Unsere Schule/Iskolánk* elnevezésű oldalhoz, az idősebb

⁵ „Ich habe damals auch geschrieben und mein Brief wurde im ‘Treffpunkt’ Nr. 25 veröffentlicht (...) In meinem Brief stellte ich unter anderem eine Frage an die ‚Männerwelt‘, die damals nicht mehr beantwortet wurde... Wenn Du Lust hast, such in der NBZ-Kollektion nach – und wenn es geht, würde ich doch gerne eine Antwort haben. (...) Marianne wollte schliesslich von den Männern wissen, „wie die Mädchen sein sollen?“ NBZ *Treffpunkt*, 1989. szeptember 10. (XXXIII). 3.

⁶ „Briefe sind für den Leser fast das einzige Mittel, sich direkt zu äußern.” = Dieter Golombek / Hans-Joachim Schlüter (Hrsg.), *ABZ des Journalismus*. Verlag Ölschläger, München 1990. 235.

⁷ K. Rüdiger Durth: *Leserbriefe: häufig ein Drahtseilakt*. Journalist 10/1974. 23.

korosztályt (egyetemistákat, fiatal dolgozókat is) megszólító oldalon azonban ez a hangvétel erőltetettnek tűnik.

Koity az, aki újra életet lehel az oldalba. Az ő szerkesztése idején (1988. december 1. – 1990. január 31.)⁸ a *Treffpunkt* nagy népszerűségnek örvendett célcsoportja körében: pezsgő, interaktív, a korszellemet meghazudtoló szellemi nyitottságú oldal volt, amelynek szerkezeti-tematikus vázát az olvasói levelek, illetve az olvasókkal való találkozások biztosították. A szerkesztőség tagjait is meglepte az olvasói levelek sokasága, a sok pozitív visszajelzés. Az aradi Elmar Cioară (olvasó) például a korábbi számokhoz viszonyítva dicsér:

„Amióta Te szerkeszted az ifjúsági oldalt, sokkal érdekesebb és sokoldalúbb lett. Az oldal valóban megszólítja a fiatalokat, ami eddig csak ritkán történt meg. A szerelemről szóló cikk valóban a legjobb, ami a belföldi sajtóban megjelent.”⁹

Andreas Altmann hangneme lazább, könnyedebb, de üzenete ugyancsak pozitív: „Kellemes dolog ez a treffpunkt, hogy fiatalokról szól, örömeikről és problémáikról.”¹⁰

A Koity által szerkesztett, 1989. januári számban merül fel a zenei toplista ötlete is, amely abban az időben egyedülálló volt az egész hazai sajtókinálattal tekintve. Havonta jelentkezett, az olvasók által beküldött preferenciák alapján tetszési sorrendbe állítva hazai és külföldi előadókat. A szabályok pontosak és világosak: három-három zeneszámot kell megnevezni mindkét kategóriában, nevet és laccímet feltüntetni, a beküldési határidőt betartani.¹¹

A másik állandó eleme a *Treffpunkt*nak a *Jugend-Spruch / A hónap idézete* (saját fordítás). Időnként erotikus színezetű szerelmes verseket is közölt az oldal, a szerkesztő – bevallása szerint – antikváriumban vásárolt keletnémet antológiákból válogatta ezeket.¹²

Koitynak a Karpatenrundschauhoz való átszerződése után¹³ az 1990. szeptember 11-i számmal Elvine Zaban szerkesztő veszi fel újra a fonalat, és biztosítja a *Treffpunkt* havi megjelenését egészen az év végéig. A három szerkesztő tartalmilag rányomta bélyegét a *Treffpunkt* egyes számainak arculatára, annak ellenére, hogy az oldal formai felépítése az évek során nemigen változott.

Az 1990. szeptember 11-i *Treffpunkt* az első, amelyet Elvine Zaban szerkeszt: igyekszik továbbvinni Koity stílusát. A „Hallo!” beköszöntő utal a társadalmi változásokra, a svábok kivándorlására, az NBZ nehézségeire, és felkéri az olvasókat az együttműködésre témákat, kapcsolattartási lehetőségeket (pl. kirándulásszervezést) felajánlva. A zene is említést nyer többek között, de a toplista összeállítására tett felhívás nem túl lelkes és meggyőző, és nem utal egyáltalán arra, hogy ez a réginék a folytatása lenne.¹⁴ Beküldési szabályokat, illetve határidőt

⁸ A szerző Marius Koityval készített interjúja, Nagyszebenben, 2012. november 3-án.

⁹ „Seit Du die Redaktion der Seite führst ist die Jugendseite viel interessanter und viel vielseitiger geworden. Die Seite spricht die Jugendlichen wirklich an was bis jetzt nur selten geschah. Der Artikel über die Liebe ist wirklich das Beste was in der inländischen Presse erschienen ist.“ (Elmar Cioară, Arad, 1989 januárjában) = Marius Koity archívuma.

¹⁰ „Das ist 'ne ganz angenehme Sache mit dem Treffpunkt, da geht es ja über Jugendliche mit ihren Freuden und Probleme.“ (Andreas Altmann, Temesvár 6.07.1989.) = Marius Koity archívuma.

¹¹ „Was denken Sie von Salinger?“ Über Schminktíps, Computer, Musik und viele andere Sachen wollen „Treffpunkt“-Freunde in ihrer Seite lesen / Soll eine Hitliste in die Jugendseite kommen? – „Mit gondolt Ön Salingeről?“ Sminkötletekről, számítógépről, zenéről és sok minden másról is olvasni szeretnének a Treffpunkt-barátok oldalukon = *Legyen-e zenei toplistá a „Treffpunkt“-ban? = NBZ Treffpunkt, 1989. január 13. (XXXIII), 3.

¹² A szerzőnek Marius Koityval készített interjúja 2012. októberében

¹³ A szerző Marius Koityval készített interjúja, Nagyszebenben, 2012. november 3-án.

¹⁴ „Wenn Ihr an Musik interessiert seid, teilt uns Eure Lieblingssänger, -gruppen und -titel mit, um uns bei der Aufstellung eines In- und Auslandstops behilflich zu sein.“ NBZ, Treffpunkt, 1990. szeptember 11. (XXXIV)

sem említ Zaban. Beköszöntőjét Koity mintájára „Eure Elvine”-ként („A Ti Elvinétek”) írja alá. Az oldal további három cikkéből egy zenei témájú, kettő viselkedés-orientált, pszichologizáló – bókók fogadásáról, illetve társas kapcsolatokról szól.¹⁵

A Grete Lambert által összeállított oldalak nagyon eltérnek Koity, illetve Zaban munkáitól. A „Hallo!” felvezetők általánosan fogalmaznak, nélkülözik azt a fiatalokat mozgósító dinamikát, amelyet a további szerkesztők aztán célul tűztek ki, és sikeresen meg is valósítottak. Az 1987. július 12-i *Treffpunkt* „Hallo!”-ja például monologizáló elmélkedés csupán általában a nyár kínálatáról. Nemcsak a tartalom személytelen, hanem a szövegszerkesztés is: a „man” általános alany, a „jeder” határozatlan névmás, illetve a „wer” vonatkozó névmás hálózta át a rövid szöveget – azaz általában véve „az ember”, „mindenki”, „aki”. A konkrét fiatal olvasót magát esetlegesen az utolsó mondat szólítja, szólíthatná meg, amely kitör ugyan a leíró jellegből, odafordul a címzettekhez, viszont ezt újra klisék béklyójában teszi: „Szép vakációt, jó pihenést, jó szórakozást kíván nektek a ti Hannétek.”¹⁶

Az említett júliusi szám első nagy cikkének témája a szülőhelyen való munkavállalás.¹⁷ Két fiatal dolgozót mutat be Lambert, akik tanulmányaik befejeztével visszatértek szülőfalujukba. A szöveg, amely egyes szám harmadik személyben íródott, idézetekkel tarkítva, nem hozza annyira olvasóközelbe bemutatott alanyait, mint tehetné ezt például interjú formájában. A szövegtestbe ékelt alcím, *A politikai nevelés és szocialista kultúra harmadik kongresszusa*¹⁸ is meglepő a Koity-féle *Treffpunkt*ok olvasása után. Meggyőződésem, hogy ezt a fajta különbséget a szerkesztők eltérő szemléletével, munkastílusával, cenzúrakezelésével, bevállalóképességével magyarázhatjuk, nem pedig a társadalmi-politikai élet esetleges ingadozásaival, ami a publikálásokra vonatkozó megszorításokat, politikailag enyhébb periódusokat illeti. Állításom igazolására vázolom a Koity által szerkesztett 1987. október 16-i (tehát ugyanazon évből származó) lapszám tartalmát: „Hallo!” (a szakításról, sok személyes névmás – du/te használatával, a *Treffpunkt*-olvasók közvetlen megszólításával); riport a nagyszebeni pedagógiai liceum 12 B osztályának a Bánságban tett látogatásáról.¹⁹ Itt olvasható még Dieter Noll *In Liebe leben* című verse; Helga Westphal *Was man so braucht* című, anglicizmusokkal tarkított írása egy fiatal első önálló lakásáról; és a Fialalok Utazási Irodájának ajánlatai is megjelennek a kiadványban. Ezzel szemben a vizsgált Grete Lambert-szám közli még Peter Hacks *Hochzeitslied* versét (másodszerrel – az 1987. február 20-i számban is megjelent ugyanez), egy üde ismeretterjesztő írást a szeplőkről, egy betűrejtvényt, valamint az előző számbeli feladvány megoldását.

Mivel a *Hallo!* vezércikk, felvezető adja meg az oldal alaphangját, illetve esetenként az olvasókkal való kapcsolattartás tükrének tekinthető, tartalmi és stilisztikai eltérései az egyes szerkesztők (összesen tehát három) által felügyelt periódusokban sokatmondóak.

A *Treffpunkt* rendszerint a „Hallo!” elnevezésű, vezércikkyszerű vitaindítóval nyit, amelyben Marius Koity egy-egy téma köré csoportosított olvasóilevel-csokorra (esetenként csak egy

¹⁵ * „Beatles” feiern Doppeljubiläum; Wenn man einem Mädchen Komplimente macht; Partnerschaft und was man darüber wissen sollte. NBZ, *Treffpunkt*, 1990. szeptember 11. (XXXIV.)

¹⁶ „Schöne Ferien, gute Erholung, viel Spaß wünscht euch nun Eure Hanne.“ NBZ, *Treffpunkt*, 1987. július 12. (XXXI). 3.

¹⁷ *Es ist schön, daheim zu arbeiten. NBZ, *Treffpunkt*, 1987. július 12. (XXXI). 3.

¹⁸ * „III Kongress der politischen Erziehung und sozialistischen Kultur”. NBZ, *Treffpunkt*, 1987. július 12. (XXXI). 3.

¹⁹ *Zum dritten Mal im Banat. Die 12 b des pädagogischen Lyzeums in Hermannstadt besuchte Warjasch und Grosssanktnikolaus / Viel Beifall für den bunten Abend. NBZ, *Treffpunkt*, 1987. október 16. (XXXI). 3.

levélre) reagál, kritikusan, beszélgetésszerűen, közvetlenül. Ez az életközeli újságírói hangnem jelentkezik a további cikkeiben is, hiszen témáit a fiatalok mindennapi problémáiból meríti: több alkalommal sor kerül egy-egy bántási helységben egy kerekasztal-beszélgetésre helyi fiatalokkal. Például az 1989. február 24-i számban a zombolyai beszélgetésről számol be a szerkesztő, olyan, a fiatalok által felvetett problémákat megnevezve, amelyek nyomtatásban való felsorolása igencsak merésznek tűnik az akkori cenzúra mellett – ilyen a lakásprobléma, kevés szórakozási lehetőség, szakkönyvek hiánya, rossz tömegközlekedés, nem kielégítő gyakorlati képzés az egyetemeken, játszótérek hiánya.^{20]} Egy Marius Koityval készített interjú során értesültem arról, hogy minden látszat ellenére ezt a tudósítást is cenzúrázták, például törölték azt a megjegyzést, hogy az egyik beszélgetőpartner maga varrja, saját kezűleg a ruháit Neckermann-katalógusok alapján, mert a szocialista üzletekben nem lehet divatos ruhákat vásárolni.

Koity bevallása szerint az általa szerkesztőként megélt nyolcvanas években a főszerkesztők voltak azok, akik – úgymond – idejében belevetették a cikkeket, nehogy konfliktusra kerüljön sor – az újság és alkalmazottak érdekében.²¹

Az olvasó folyamatos bevonása az oldal szerkesztésébe egyedi dinamikát kölcsönöz a *Treffpunkt*-nak. A fiatalok minden felhíváshoz pozitívan, segítően, együttműködően viszonyulnak. Marius Koity elmondása szerint nagyon sok levél érkezett a szerkesztőségbe; ezek között olykor negatív tartalmú, bíráló, szidalmazó is, de ezek soha nem az újság vagy az ifjúsági oldal tartalmára vonatkoztak, hanem Koity elleni rosszindulatú megnyilvánulások voltak olyan fiatalok részéről, akik a szerkesztőt személyesen ismerték.²²

Koity meglehetősen újságírói precizitással és szakszerűséggel bánik a hozzá beérkező postával. Az 1989-es év első számát felhívással indítja: „Mit szeretnél az NBZ ifjúsági oldalán olvasni? Mi foglalkoztat?”²³ Együttműködésre szólít fel,²⁴ és olvasóinak megelőlegezi a bizalmat: „Bizom bennetek és várlak!”²⁵ Az aláírás is baráti: „Euer Marius” – „a Ti Mariuszotok”. Ez az írás tulajdonképpen egy hosszú és részletes válasz olvasói véleményekre, elemzés, kiértékelés. A szerkesztő minden esetben helyükön kezeli a leveleket, néhol ironikus, ítélkező, máshol párbeszédszerűen jelez vissza, mintha csak szemtől szemben, együtt gondolkodna az olvasóval az oldal további sorsán és tartalmán, de mindvégig az építő kritika szándéka vezeti. Az ifjak javaslatait az újság egészébe (is) beágyazza: pl. javasolja, hogy sminkelési szabályokat a „Család, háztartás, hobby” rovatban²⁶ keressenek, egyéb szakirányú kéréseket – pl. természeti jelenségekről, állatvilágról, az emberi testről szóló cikkek iránti érdeklődésüket – a megfelelő szakszerkesztőknek fogja továbbítani. Esetenként jelzi, hogy az olvasói kérdésből mit tudna ő a *Treffpunkt* keretén belül megvalósítani – pl. ha egyik olvasó biológusokról, orvosokról olvasna szívesen, azt látja megvalósíthatónak, hogy érdekes orvostanhallgatókról tudósítson.

Hanns Braunnak az olvasói levelekről szóló médiatudományi tanulmánya felsorol néhány szempontot, amelyek alapján ezek megközelíthetők, csoportosíthatók, értelmezhetők lehetnek: a

²⁰ „*,Die Jugendlichen fragt man zuletzt...“ *Treffpunkt-Rundischgespräch in Jimbolia: Wohnen, Freizeit und Arbeiten in Heidestädtchen*. NBZ, *Treffpunkt*, 1989. február 24. (XXXIII). 3.

²¹ A szerző Marius Koityval készített interjúja (2012. október).

²² A szerző Marius Koityval készített interjúja, Nagyszében, 2012. november 3-án.

²³ Marius Koity, „Was willst du in der NBZ-Jugendseite lesen? Was beschäftigt Dich zurzeit besonders?“ NBZ, *Treffpunkt*, 1989. január 13. (XXXIII).

²⁴ „Gespräch unter uns“ Uo.

²⁵ „Ich vertraue und warte auf euch!“ Uo.

²⁶ „Familie, Haushalt, Hobby“.

szerző neme és kora, névmegjелеlés (valódi név, álnév feltüntetése, névtelen levél), a levél témája, a levélírás oka (az újság felhívására született vagy saját kezdeményezéséből), a vitatott témához való hozzáállása (pró, kontra), stilisztikai jellemzők, a levélíró reakciója (tárgyilagos, emocionális, ironikus stb.). Ezt még kiegészíti Braun azzal az információval, hogy egyszeri vagy visszatérő levélíróról van-e szó, és javasolja az eredeti levél összehasonlítását a megjelent változattal. Ezeket a szempontokat érvényesítettem a következő táblázatok összeállítása során, tizennyolc *Treffpunkt*nak írt levelet megvizsgálva.²⁷ Egy eredeti levél és a publikált változat összehasonlítását kiemeltem a táblázatokból, külön tárgyalom. Szükségesnek láttam továbbá még egy szemponttal kiegészíteni a vizsgálandó kritériumokat, és pedíg azzal, hogy milyen társadalomképet fest a levélíró.²⁸

Sorszám	A levélíró neme és kora	Név, álnév, névtelen / dátum, hely	Téma, alkalom	A levélírás oka: felhívás az újságban?	Hozzáállás (a témához, az oldalhoz)
1.	nő, kora ismeretlen	Brigitte Suciú 6.02.1989. Nagyszentmiklós	- zenei toplista - vélemény fiúkról, szerelemlről	igen	pozitív
2.	nő, kora ismeretlen	Edeltraud Elsner 30.01.1989. Nagyszentmiklós (a levél írásának helye) Varjas (a levélíró származási helye)	vélemény a szerelemlről, szakításról	igen	nem releváns ²⁸
3.	férfi, 28 éves	Elmar Cioară 27.05.1989. Arad	válasz a szerkesztőtől kapott személyes levélre, zenei toplista, az áprilisi szám kimaradása	részben	pozitív (dicséri a <i>Treffpunkt</i> és Marius Koityt)
4.	férfi, 28 éves	Elmar Cioară 07. (?) 03. (?) 1989. (nem jól olvasható), Arad	- a <i>Treffpunkt</i> legutolsó számára reflektál - díszkók, fiatalok gondjai - a lemeznyerési lehetőség-ről kérdez (pontosan mikor vehető át a szerkesztőségben, mennyi ideig tárolják)	igen	pozitív (a <i>Treffpunkt</i> és az utolsó számát illetően)
5.	férfi, 50-es éveiben	Elmar Cioară édesapja (olvashatatlan aláírás) 20.08.1989. Arad	- köszönet a lemezajándékért a fia nevében - a fia kivándorolt	nem	pozitív (a <i>Treffpunkt</i> és Marius Koityt dicséri)
6.	nő, kora ismeretlen	Helga Rosenzweig dátum és hely nincs feltüntetve	szerelem – játék	igen	nem releváns
7.	nő, kora ismeretlen	Helga Rosenzweig dátum és hely nincs feltüntetve	zenei toplista	igen	nem releváns

²⁷ A levelek Marius Koity archívumából származnak (magántulajdon).

²⁸ Azokat a leveleket illettem „nem releváns” megjegyzéssel, amelyek nem fogalmaztak meg nyilvánvalóan pozitív vagy negatív véleményt, vagy olyan témához szóltak hozzá, amely nem követelt meg éles elhatárolást, mellette ellene álláspont választását.

Sorszám	A levélíró neme és kora	Név, álnév, névtelen / dátum, hely	Téma, alkalom	A levélírása oka: felhívás az újságban?	Hozzáállás (a témához, az oldalhoz)
8.	nő, házas	Hilde 14. 09. 1989. Temesvár	- szerelem - az általa 5-6 évvel korábban írt levél, amely megjelent a <i>Treffpunkt</i> -ban - válasz egy másik olvasónak	részben	negatív kritika egy korábbi szerkesztő, Harry részére
9.	nő, 18 éves és 9 hónapos	Inge Hehn 27.02.1989. Zsombolya	- lemeznyeremény - zenei toplista	igen	-
10.	nő, 18 éves és 9 hónapos	Inge Hehn 13.01.1989. Zsombolya	- preferenciái: divatról, kézimunkálásról szeretne olvasni - zenei toplista	igen	pozitív
11.	nő	Lucia Florea ? 07.1989. (rosszul olvasható dátum borítékról) Temesvár	zenei toplista	igen	pozitív
12.	nő, 17-21 év közötti (M. Koity szerint)	Luise Blickling 01. 02.1989. Nagyszentmiklós	- a szerelem mint játék - zenei toplista	igen	nem releváns
13.	nő, nagymama, 40 éves házas	M. B. 21.09.1989. (borítékról leolvasva) hely: nincs feltüntetve	szerelem	igen	nem releváns
14.	nő, 17-21 év közötti (Koity szerint)	Liane Schüsler 21.09.1989. (borítékról) Nagyszentmiklós	a <i>Treffpunkt</i> -tal való elégedettsége	nem	pozitív
15.	férfi, 20 éves	Andreas Altmann 06.07.1989. Temesvár	- ismerőséről, Karin Lidolt tanítónőről szeretne a <i>Treffpunkt</i> -ban olvasni	nem	pozitív
16.	férfi, 20 éves	Andreas Altmann 02.10.1989. Temesvár	- személyes dolgok - fiatalok szabadidős tevékenységei: hogyan, hol, mit?	nem	pozitív „bleibe treu dem <i>Treffpunkt</i> ” – „hú maradok a <i>Treffpunkt</i> -hoz”
17.	nő	Helga Rosenzweig 10.12.1989. Varjas	- személyes dolgok - témajavaslat: kerekasztalbeszélgetés férfiszakmában dolgozó lányokkal	nem	nem releváns
18.	?	Egy NBZ-olvasó 5.02.1990. Arad	- válságban az újság és a bántási svábok közössége (kivándorlás, menni-maradni polémia)	nem	pozitív, negatív

Sor-szám	Stilisztikai jellemzők	A levélíró reakciója	Egyszeri / visszatérő levélíró	Társadalomrajz
1.	– gondos – rendszerező (pl. fiútipusokat határoz meg), – irodalmi: pl. hasonlat használata „Diese Liebe gleicht eher einem Hupfenkastenspiel.” – „Ez a szerelem egy ugróiskolához hasonlítható.”	emocionális	egyszeri	-
2.	– gondos – irodalmi, pl. költői kérdés használata: „Was gibt es denn umfassenderes als dieses Wort „Mann“?” – „Létezik ennél átfogóbb szó: férfi?”	nagyon emocionális	egyszeri	-
3.	gondos	emocionális: amikor zenei ízléséről ír tárgyilagos: a <i>Treffpunkt</i> megjelenésének gyakoriságáról	visszatérő	„(ich weiß ja daß ich nur im Handel vorhandene Schallplatten gewinnen kann)“ – „tudom, csak olyan lemezt kérhetek, amelyet kapni lehet“ – be-dolgozásáért cserébe ajánlott fel neki a szerkesztő egy saját maga által választott lemezt
4.	gondos	tárgyilagos kritikus (pozitív értelemben)	visszatérő	fiatalok problémái: lakás-, szabadság- és üdülőkártya-probléma, pénzügyi gondok
5.	gondos udvarias	hálás	egyszeri	kivándorlás – „nu se mai află în țară”
6.	gondos logikusan felépített metaforikus: „die am Spiel beteiligten” sind „Falschspieler, Gewinner, Verlierer” – „A játékban részt vevők csalók, győztesek avagy vesztesek.” „Für mich ist die Liebe die Suche eines Sängers nach einer Gittare, die mit seiner Stimme im Einklang steht.” – „Számomra a szerelem egy énekes gitár után való kutatása, amely összhangban van a saját hangjával.”	elmélkedő	visszatérő	-

Sorszám	Stilisztikai jellemzők	A levélíró reakciója	Egyszeri / visszatérő levélíró	Társadalomrajz
7.	gondos	hálás	visszatérő	„Ich habe keine Ahnung, wie aktuell die ausländischen Titel eigentlich sind, da mein Radio schon monatelang betriebsunfähig ist.” – „Sejtelmem sincs, hogy a külföldi számok valójában mennyire aktuálisak, mert a rádióm hónapok óta nem működik.”
8.	kreatív megszólítás: „Hallo”, Marius! logikusan, követhetően felépített szöveg	érvelő	egyszeri	-
9.	szükszavú	tárgyilagos	visszatérő	-
10.	szükszavú	objektív	visszatérő	-
11.	szükszavú	emocionális	egyszeri	-
12.	túl hétköznapi, pl. a megszólítás: „Hallo Du, hör mal zu!” – „Hé Te, figyelj ide!” udvariatlan nem gördülékény	emocionális	egyszeri	-
13.	elbeszélő	emocionális	egyszeri	-
14.	gondos	emocionális, dicsérő	egyszeri	-
15.	közvetlen, néhol hétköznapi	mérsékelten emocionális	visszatérő	-
16.	hétköznapi	emocionális	visszatérő	-
17.	gondos, irodalmi	emocionális, személyes, ironikus	visszatérő	– a tömegközlekedés kritikája: (a nagyszentmiklósi templomi búcsúról ír) „Nur schade, daß wir die Festlichkeit am Maibaum versäumt haben. Am Bahnhof war die Auswahl an Transportmitteln so groß, daß wir uns nicht entscheiden konnten und zu Fuß gingen.” – Nos kár, hogy lemaradtunk a májusfa körüli ünneplésről. A pályaudvaron levő temérek szállítási eszköz közül nem tudtunk választani, így gyalog mentünk.” – a fűtésrendszer kritikája: „Ich bin seit Montag zu Hause. In der Schneiderei ist Mangel an Heizmaterial.” – Hétfő óta itthon vagyok. A szabóműhelyben nincs mivel fűteni.”

Sor-szám	Stilisztikai jellemzők	A levélíró reakciója	Egyszeri / visszatérő levélíró	Társadalomrajz
18.	néhol túl fellengzős, színpadias	emocionális ironikus	egyszeri	– az NBZ illetve Anton Palfi szerkesztő részére megfogalmazott kritikák taglalása – kérdés a kritikusokhoz: „Wo war euer Mut vor der Revolution? Ist euer Mut nach der Revolution gekommen, damit ihr in langen Schlangen vor dem Passamt auch während den kalten Nächten stehen könnt?“ – „Hol volt a bátorságotok a forradalom előtt? Csak a forradalom után jött meg a bátorságotok, hogy a hideg éjszakákon is sorba tudjatok állni az útlevelesztály előtt?“ „Ist das, was man Familienzusammenführung nennt, etwa nicht das Gegenteil von dem was so hoch gepriesen wird? Lockt nicht vielmehr das Geld und läßt die einstige Ehrlichkeit und Rechtschaffenheit der Banater Schwaben verblassen wie die Sterne beim Sonnenaufgang?“ – Amit családösszevonásnak neveznek, nem éppen az ellentéte annak, amit annyira hangoztatnak? Nem inkább a pénz csalogat és halványítja el a bántási svábok egykori becsületességét, mint a csillagokat a napkelte?“

A levelek vizsgálata után az 1989. február 24-i *Treffpunkt*²⁹ vettem össze a kéziratokkal. Az NBZ-ifjúsági oldalának e száma reprezentatívnak tekinthető az olvasói levelek feldolgozása, a nyomtatott lapba való beemelése szempontjából. A *Die Suche eines Sängers nach einer Gitarre – Egy énekes gitárt keres* című cikk – amely már ezt a sorát is egy olvasójától, Helga Rosenzweigtől idézi – olvasók véleményét összegzi a korábbi számban felvetett témával, a szerelemmel kapcsolatban. A „Von uns – für uns” – „Tőlünk – nekünk” alcím utal arra, hogy bár ezúttal nem „Hallo!” megszólítás alatt, ez az írás is az olvasókkal dialogizál. Idézeteket olvashatunk Luise Blickling, Helga Rosenzweig, Edeltraud Elsner, Brigitte Suciú, Elmar Cioară leveléből, a szerkesztő kedves, szakszerű, odaforduló kommentárjaival. Az oldal másik írása a zenei toplista mellett a *Die Jugendlichen fragt man zuletzt... „Treffpunkt”-Rundtischgespräch in Jimbolia: Wohnen, Freizeit und Arbeiten im Heidestädtchen*, amelyre egy aradi olvasó, Elmar Cioară reflektál az 1989. március (?) 6-i (?)³⁰ levelében. (Érdemes megfigyelni Zsombolya német elnevezésének kerülését: megjelenik a román változat és a Heidestadt – pusztaváros körülírás.³¹)

²⁹ *Treffpunkt*. NBZ, 1989. február 24, (XXXIII). 3.

³⁰ A kérdőjelek a keltezés nehéz olvashatósága miatti esetleges pontatlanságra utalnak.

³¹ 1971-ben vezették be azt a határozatot, amely szerint a helységneveknek csak a román változatát lehetett használni a sajtóban.

A levélkorpusz és a levélrészletek publikálásának megvizsgálása után figyelmet kíván a szerkesztői munka elemzése: hogyan működik Koity esetében az öncenzúra (mit nem jelentet meg, mit nem mer megjelentetni), illetve az, hogyan akarja befolyásolni az olvasóközönséget szövegválogatásaival, átfogalmazásaival.

Marius Koity huszonkét évesen lett a *Neue Banater Zeitung* szerkesztője, ekkor már verseivel felhívta magára az irodalomértők figyelmét: 1986-ban Adam-Müller-Guttenbrunn-díjjal tüntették ki Temesváron, 1987-ben Adam-Müller-Guttenbrunn irodalmi díjjal. Néhány publikált verséért üldözték a Securitate³² emberei. Bár újságcikkeiben egyértelműbb jeleit fedezték volna fel a rendszerre irányuló nemtetszése kifejezésének, az újságot mint „rendszerhű” közeget valószínűleg nem figyelték annyira alaposan.³³ A *Mehrfachbelichtung – Rumänische Erkundung*³⁴ című antológiában Koity feleleveníti a Securitate embereivel való találkozásait, akiknek legkedveltebb eszköze a pszichológiai nyomás gyakorlása volt a kikérdezettre. Ahogy Marius Oprea tollából olvashatjuk, aki Jens Reich keletnémet disszidenst idézi: a Securitate, akárcsak a német Staatssicherheit a félelem mechanizmusait kontrollálta, pusztá létezésével „kiváltotta az öncenzúra finom mechanizmusait, a tudatnak alárendelve, amely reflexrendszerként működik, és megsemmisít mindennemű kihágást, meggátolva a rendszerrel való összetűzést”.³⁵ Ez az öncenzúra munkálkodott Koity szerkesztői munkája során is, amikor például a német fiatalokkal folytatott kerekasztal-beszélgetéseit megszervezte, levezette és a tartalmait írásban rögzítette. Bár a szociálkritikai megjegyzéseket is tartalmazó írásokat a főszerkesztő is rövidítette, ha szükségesnek találta, Koity már előre alkalmazta az öncenzúrát is, szerette volna ugyanis, ha írásai meg is jelennek, és bár bátornak vallotta magát, nem volt vakmerő.³⁶ A manipuláció eme játékába sok író, újságíró bekapcsolódott a román kommunizmus éveiben, céljuk volt jól írni cenzúra alatt és a cenzúra ellenében, hogy írásaik publikálva legyenek.³⁷

A *Treffpunkt* kerekasztal-beszélgetései mindenféle politikai kíséret nélkül zajlottak (nem a KISZ szervezésében például), ezért megtörtént, hogy Vecseházán a milicista felszólította Koityt, hogy legközelebb jelentse be neki az efféle összejöveteleket. A resicabányai találkozó után értesítést kapott, hogy az egyik részt vevő fiatal átszökött a határon, így idejében, még a cikk közzététele előtt kitörölthette az illető nevét a szövegből, levághatta az amúgy is a csoport szélén álló fiatalembert a megjelenés előtt álló csoportképről.³⁸ Mindezek a mozzanatok jól illusztrálják az öncenzúrának mint védekező mechanizmusnak a tényleges létezését az újságírói munkában.

A szerkesztés általi manipuláció is óhatatlanul jelen van a *Treffpunkt* oldalain. Ha nem is tudatos vagy nem minden esetben tudatos egyes problémák kiemelése az olvasói levelekből,

³² Román titkosszolgálat 1948 és 1989 között, hivatalos nevén Departamentul Securității Statului al Ministerului Afacerilor Interne.

³³ A szerző Marius Koityval készített interjúja, Nagyszeben, 2012. november 3-án.

³⁴ Marius Koity: *Keine Romanhelden. Meine alten Tagebücher und andere Papiere.* = *Mehrfachbelichtung – Rumänische Erkundungen.* Lese-Zeichen e. V, o.O, 2011. 69–75.

³⁵ Marius Oprea: *Securitatea și moștenirea sa.* = Ruxandra Cesereanu (szerk.): *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național.* Polirom, Iași, 2006. 29.

³⁶ „...bei allem Mut war ich ja nicht übermütig...” = A szerző Marius Koityval készített interjúja, Nagyszeben, 2012. november 3-án.

³⁷ Ioana Macrea-Toma: *Cenzura instituționalizată și încorporată. Regimul publicațiilor în România comunistă.* = Ruxandra Cesereanu: *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național.* Polirom, Iași, 2006. 232.

³⁸ A szerzőnek Marius Koityval 2012 októberében készített interjúja alapján.

mások lerövidítése, esetleg teljes kihagyása, ez a szubjektív válogatás elkerülhetetlen, hiszen nagy szöveghalmazok kis területen való láttatásáról van szó egyetlen ember szelekciója alapján. Ezzel a kijelentéssel nem minimalizálni akarom a szerkesztő felelősségét, csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az újságírói munka megítélésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni az „emberi” elemet: az újságíró személyiségét, merészségét vagy éppen bátortalanságát, egyéni ízlését, preferenciáit a megjelenésre szánt szövegek, információk kiválasztásakor.

Felsorolnék néhány példát szövegkreálás, szerepteremtés eseteire. Andreas Altmann (olvasó) 1989. július 6-i levelében egy ismerősét ajánlja bemutatásra a *Treffpunkt* hasábjain keresztül, Karin Lidolt tanárnőt. Ez az 1989. szeptember 10-i *Treffpunkt*ban úgy kerül említésre, hogy a szerkesztő érdekesnek nevezi az ötletet, jelzi, hogy eljutott hozzá, tudomásul vette, de semmire nem kötelezi el magát ez ügyben.³⁹

A szerepteremtés fő eszköze az 1989. november 5-i *Hallo!*-ban a nyelvi ironia. Először a csupán keresztnévvel vagy kezdőbetűkkel aláírt leveleket marasztalja el Koity, felhívva a figyelmet arra, hogy mindenkinek vállalnia kellene a véleményét és csak teljes névvel és lakcímmel ellátott írományokat vesz figyelembe és közöl a *Treffpunkt*, „fantomokat” nem.⁴⁰ Ironikusan szól továbbá a férfi olvasókhöz, akik nem reagáltak egy korábbi *Treffpunkt*ban nekik feltett kérdésre.⁴¹ Ez az ironia arra irányul, hogy éreztesse azt a szerepet, viselkedésmódot, amelyet a szerkesztő olvasóitól és levélíróitól elvárna.

Az 1986 és 1990 között megjelent *Treffpunkt*-oldalak változatos, vibráló képet festenek a kor fiataljainak életéről. Ebben kétségkívül szerepet játszik a szerkesztők hozzáállása, munkája, de nem becsülhető le az újság és olvasói közötti kapcsolattartás sem, amely valóban étellel tölti meg a nyomdászágú paragrafusokat. Ennek módja az olvasói levelek felhasználása, figyelembe vétele az ifjúsági oldal szerkesztésekor, illetve ezt szolgálják az 1989-ben szervezett találkozók, beszélgetések az olvasókkal, a felvetett körkérdések, amelyek mind egy-egy, fiatalokat (is) érintő kérdéskörben segítenek eligazodni, véleményt formálni, mint például a *Treffpunkt* tartalma vagy a bánsági svábok kivándorlása.

Az olvasói levelek befogadása, feldolgozása és közzététele inkább Marius Koity munkájára jellemző a vizsgált periódusban. Ő volt az, aki felkérte az olvasóit erre a közreműködésre, és azok bizalmat szavaztak neki. Szakszerűen és empátiával kezelte a hozzá beérkezett szövegeket, témájuk szerint csoportosította, majd elhelyezte ezeket a soron következő lapszámban, minden véleményt figyelembe véve. A névteleneket is feldolgozta, a „*Hallo!*” soraiba beágyazta, kommentálta. Úgy gondolom, ez a szakmai alázat (is) hozzájárult szerkesztői munkája sikeréhez, amellyel nemcsak fellendítette a Neue Banater Zeitung ifjúsági oldalát, hanem értékes társadalomrajzot is átmentett az utókornak. Bár – Koity szerint – az újságíró mozgásterülete egyre csak szűkült az idő haladtával (az 1989-es forradalom felé közeledve), ő – észszerű keretek között – egy olvasható, élvezhető, propagandamentes oldalt tett le minden alkalommal olvasói elé.

³⁹ *Hallo!* NBZ-*Treffpunkt*, 1989. szeptember 10. (XXXIII). 3.

⁴⁰ *Hallo!* NBZ-*Treffpunkt*, 1989. november 5. (XXXIII). 3.

⁴¹ „Marianne Frage an die „Männerwelt“ ist unbeantwortet geblieben. Ob keine Jungen den „Treffpunkt“ lesen? Ob sie wirklich so ideenarm und meinungslos sind? Hallo, Boys, schreibt ihr mir mal?“ – „Marianne „férfivilággal“ kapcsolatos kérdése válasz nélkül maradt. Vajon fiúk nem olvassák a „Treffpunktot“? Vagy ők olyan vélemény- és ötletszegények lennének? Hahó, fiúk, írjátok nekem?“ *Hallo!* *Treffpunkt*, NBZ, 1989. november 5. (XXXIII). 3.

Munkájával az olvasónak Braun által megfogalmazott szerepét képviselte: az olvasó számára munkatárs volt, a *Treffpunkt* egyenrangú ötletgazdája. Az olvasói levélnek mint az újság szerves alkotórészének az oldal szövegei közé való illesztésével maradéktalanul megvalósította a szintén Braun által megfogalmazott célt, követelményt, miszerint az olvasói levélnek mobilizálnia kell az olvasót, valamint erősíteni az újság olvasóköréhez való tartozását.⁴² Elvine Zaban megpróbálta továbbvinni ezt a hagyományt, s ha néhol nem is sikerült maradéktalanul gördülékeny egységet kovácsolnia a levelek megválaszolásából kikerekedő szövegből, azt nagy valószínűséggel – az 1990-es lapszámok esetében – a kezdő tapasztalatlanságával magyarázhatjuk.

Összességében elmondható, hogy a vizsgált perióduson belül az 1989-es esztendő *Treffpunkt*-számai mesterpéldát nyújtanak az olvasóval való együttműködés mikéntjére.

Levelezőrovatok a Szabad Szóban

A Szabad Szóban az általam vizsgált évek során a legtöbb gyermek-, családi és ifjúsági rovat rendelkezett levelezőrovattal. A „Tanulók postája” 1968-ban jelentkezett, ezt követte 1969-től a „Diákposta” a *Család és iskola* keretén belül. A „Diákposta” akkor is megőrizte a nevét, amikor az oldal elnevezését a szerkesztőség „Oktatás–nevelés”-re változtatta.⁴³ A „Diákposta” még a saját névváltoztatását is túlélte, amikor is 1985 második felétől „Cs&I Postája”⁴⁴ néven jelent meg. (Erről a változtatásról már szoltam a Szabad Szó gyermek-, ifjúsági és diákoldala-iról szóló alfejezetben.)

A „Válaszúton” elnevezésű, tanácsadói szerepet is betöltő pályaválasztási rovat komplexitásával vonzotta az olvasói leveleket. A szerkesztő, Tácsi László tanár az első kiadásban megfogalmazta a rovat célkitűzéseit: „[...] a közvetlenebb és konkrétabb útmutatás céljából, rovatunk keretében tanácsadó jelleggel válaszolni kívánunk azokra a pályaválasztással kapcsolatos kérdésekre, melyeket szülők, nevelők, tanulók intéznek szerkesztőségünkhöz. Várjuk leveleiket abban a reményben, hogy kezdeményezésünk visszhangra talál és hozzájárul a pályaválasztási gondok enyhítéséhez.”⁴⁵

A következő számtól kezdve, 1969. március 19-étől már a tanácsok is megjelennek keretben „Tanácsaink” névvel, feltüntetve a kérdező nevét vagy jellegét.⁴⁶ Néha közvetett módon a levél tartalmát is, azaz a kérdező problémáját is röviden ismertetik, máskor csak a javaslat olvasható.

A „Család és iskolá”-nak volt még két kezdeményezése, ami az olvasókkal való levelezést illeti az ifjúsági, családi, valamint iskolai oldalakon, amelyek azonban nem találtak olyan kedvező visszhangra, mint a „Válaszúton”-belüli tanácsadás. A „Szülők írják”, amely nevéhez hűen a szülők hozzászólásait kívánta volna közzétenni, egyszeri kísérlet maradt.⁴⁷ Ugyanígy a

⁴² Braun: 10–20.

⁴³ Pl. *Diákposta. Szabad Szó, Oktatás-nevelés*, 1981. május 16. (XXXVIII). 2.

⁴⁴ **Cs&I Postája. Szabad Szó, Család és iskola*, 1985. október 17. (XLII). 2.

⁴⁵ Tácsi László: *Válaszúton – A pályaválasztás – egyéni és társadalmi megvilágításban*. Szabad Szó 1969. március 12. (XXVI).

⁴⁶ Tácsi László: *Válaszúton – A helyes iskola- és pályaválasztás szempontjai*. Szabad Szó 1969. március 19. (XXVI).

⁴⁷ **Szülők írják. Szabad Szó, Család és iskola*, 1970. április 24. (XXVII). 3.

„Visszhang”, amelyben Radu Petru, a Temes megyei főtanfelügyelő és a dettai Városi Néptanács Végrehajtó Bizottsága reagál a korábban megjelent *Fegyelem – a munka ábécéje* című cikkre.⁴⁸

Létezett még a „Fiatalokról fiataloknak” című oldalon egy névtelen, de rendszeres, keretben megjelenő felhívás, amely olvasói véleményekre várt azzal kapcsolatban, hogy ki legyen a rovat soron következő vendége. Bár az ifjúsági oldal csak a felhívást közölte, a témával kapcsolatos leveleket, javaslatokat nem, idesorolom ezt is a levelező-rovatok közé, hiszen egyértelmű, hogy levelek érkeztek a témában, mert az ifjúsági oldalnak minden hónapban volt meghívott vendége, aki a szerkesztőségre is ellátogatott olvasó-találkozóra, és akiről az éppen aktuális kiadványban olvasni lehetett – pl. Mandics György volt a „Fiatalokról fiataloknak” a vendége 1971. május 27-én.⁴⁹ (Tehát ez esetben nem a levelezés maga, hanem annak következménye olvasható.) Érdekesség, hogy éppen Mandics György lesz az, aki tizenhét év múlva a Vajda Sándor szerkesztette „Fiatalok” hasábjain „Levelet kaptunk, levelet várunk” fejléc alatt kezdő tollforgatók alkotásait véleményezi.⁵⁰

Rendhagyó, nem rovatszerű az a két levél sem, amelyet a Napsugár, illetve a Szivárvány szerkesztősége közöl a Szabad Szóban és annak folytatásában, a Temesvári Új Szóban. Három, szülőkhöz és pedagógusokhoz intézett felhívásról van szó az előfizetések gyarapításának érdekében.⁵¹

Ezek a levelezőrovatok, illetve a bennük megjelenő írások főként tudósító jellegűek voltak. Egyik „Diákpostában” ez konkrétan meg is fogalmazódik: „[...] továbbra is várjuk a beszámolókat, a tudósító nevének feltüntetésével.”⁵² Felmerül az igény ennek a jelenségnek az indoklására, hiszen az olvasói levél mint olyan dialogizáló jellegének köszönhetően rendszerint a kapcsolattartás szövegtípusa. Az Ulla Fix lipcsei nyelvész-kutató által idézett jogi meghatározás szerint az olvasói levél a nyilvános vita egyik eszköze, ezáltal járul hozzá a közvélemény alakításához.⁵³ Mivel az egysíkú szocialista politikai rendszerben ennek a funkciónak a betöltésére sem szükség, sem lehetőség nem volt, ez a szövegforma átalakult, hagyományos információ és véleményformáló jellegét elvesztette, helyette értékközvetítő szerepet vállalt, így alkalmazkodva a társadalmi körülményekhez, az olvasók szükségleteihez.

Ulla Fix foglalkozott az olvasói levelek funkcióival, formáival és stratégiáival totalitarista rendszerekkel belül, és azt állapította meg, hogy ez az értékterjesztés ilyen esetben főként egy uralkodó instanciára, legtöbbször a Párt szemszögéből valósul meg.⁵⁴ A Szabad Szó dicséretére váljon, hogy ez róla nem mondható el. Érvelhetünk azzal, hogy diákpostáról, ezen belül is kisebbségi diákpostáról van szó, esetleg mondhatjuk, hogy csak részben szól az olvasói levelek beiktatása a pártpropaganda terjesztéséről, hiszen ennek megvannak az egyéb sajtós formái a lapon belül (címlapon szereplő cikkek, kongresszusbeszámolók, különoldalak politikai

⁴⁸ **Visszhang*. Szabad Szó, *Család és iskola*, 1970. október 30. (XXVII). 3.

⁴⁹ **Az FF vendége: Mandics György*. Szabad Szó, *Fiatalokról fiataloknak*, 1971. május 27. (XXVIII). 3.

⁵⁰ **Levelet kaptunk, levelet várunk*. Szabad Szó, *Fiatalokról fiataloknak*, 1989. április 20. (XLVI). 2.

⁵¹ A Napsugár szerkesztősége, *A Napsugár szerkesztőségének levele*. Szabad Szó, *Család és iskola*, 1971. december 17. (XXVIII). 6; A Napsugár szerkesztősége, *A Napsugár levele szülőkhöz és nevelőkhöz*. = Szabad Szó, *Család és iskola*, 1973. december 14. (XXX). 4; Farkas János főszerkesztő, *Kedves szülők, kedves pedagógus kollegák!* Temesvári Új Szó, *Család és iskola*, 1990. június 22. (II). 2.

⁵² **Diákposta*. Szabad Szó, *Oktatás-nevelés*, 1983. november 5. (XL). 2.

⁵³ Ulla Fix: *Leserbriefe. Öffentliche politische Debatte „im Kleinen”*. Ulla Fix: *Sprache, Sparchgebrauch und Diskurse in der DDR: Ausgewählte Aufsätze*, Frank und Timme, Berlin 2014. 266.

⁵⁴ Uo. 268.

évfordulókra, ifjúsági vonatkozásban is, pl. pioníroldalak formájában). Ami propaganda az olvasói levelekben a gyermek-, ifjúsági, iskolai oldalakon ezenfelül megtalálható, az csak a cenzúra megtévesztésére szükségszerűen beiktatott, minimális adag kötelező jelenléte. A többi tartalom többnyire a magyar oktatási nyelvű iskolák eseményeiről való beszámoló, annak hirdetője, hogy vannak magyar iskolák és magyar diákok, illetve diáktevékenységek – a magyar kultúra értékeinek példamutatás általi megőrzésének céljával.

Az értékközvetítő szerepen kívül van ezeknek a leveleknek még egy meghatározó sajátosságuk: identitásformáló, önigazoló szerepet is betöltenek. Fontosnak bizonyul a magyar nyelven tanuló gyerekek név szerinti megemlézése is, ezzel kiegészítve az „Akiket bemutatunk” és a későbbi „Elindultak szeptemberben” fényképes diákbemutató sorozatokat. Az „Oktatás – nevelés” 1983. március 12-i kiadásában például Papp Csaba igazfalvi harmadik osztályos tanuló a Lugosi Népi Művészeti Iskola szülőfalujába kihelyezett hegedű-osztályának tevékenységéről számol be, hangsúlyozva, hogy ez kiváló lehetőség arra – a hegedülni tanulás mellett –, „hogya sok szép magyar népdalt elsajátítsanak”.⁵⁵ Vagy a „Család és iskolá”-ban megjelenő „Cs&I Postájá”-ban Szabó Rozália tanárnő a Dumbraván, Nagy János tanító bácsi által meghonosított, immár hagyománnyá vált tízévesek ünnepéről tudósít. A levél felsorolja az ünnepelt tanulók és a köszöntésükre verset mondó diáktársaik nevét.⁵⁶

Ezek a közlések legtöbbször nem szó szerinti idézetek. A társadalmi-politikai viszonyokból, a célcsoportból és a helytakarékossági elvből is következik, hogy a megjelenő levelek átestek egy szerkesztői válogatáson, alávették őket egy bizonyos rendezési elvnek, és szükség szerint átfogalmazták, lerövidítették őket. Ezt a jelenséget Ulla Fix az olvasói levelek „megrendezett-ségének” nevezi.⁵⁷ Mégis, e konstruáltság ellenére is volt és van értéke ezeknek a szövegeknek, mert a kornak, ezen belül az újságnak az anyanyelv megőrzéséért folytatott küzdelmét vetítik elénk.

Amint a Marius Koity archívumában fennmaradt levelek vizsgálatakor láttuk, létezett ezeknek a leveleknek két ún. párhuzamos élete: a tulajdonképpeni levélváltás(ok) az olvasók és a szerkesztő között, illetve a megjelent szövegek valósága. Érdekes lett volna egy ilyen párhuzamot kutatói szemmel a Szabad Szóhoz beérkezett olvasói levelek kapcsán is megfigyelni, de sajnos sem a szerkesztőség adattárában, sem magántulajdonban nem maradtak fenn olvasói levelek a forradalom előtti időszakból. „Az olvasói levelekről pontos nyilvántartásunk volt. Sajnos ez eltűnt, több más dokumentummal együtt, 1990-ben. Annyit mondhatok, hogy minden levélre válaszoltunk. A rovatszerkesztők javasolták közlésre az érdekesebb, jobb írásokat”⁵⁸ – emlékszik vissza Pongrácz P. Mária. A Marius Koity jóvoltából fennmaradt, az NBZ *Treffpunkt* rovatához intézett olvasói levelek ma már valóságos kuriózumnak számítanak a tudományos kutatásban.

Ulla Fix osztályozási kritériumokat állít fel, és ezek alapján foglalja össze az olvasói levelek tipológiáját.⁵⁹ Eszerint öt csoportba oszthatóak a levéltípusok, léteznek: 1. kritikus, vádoló, egyetértő vagy önkifejező levél, 2. újságmegszólító, más olvasót megszólító, a nyilvánosságnak üzenő levél, 3. tárgyaló-vitatkozó, érvelő, leíró, elmesélő levél, 4. politikai, közösségi, sport,

⁵⁵ *Diákposta*. Szabad Szó, *Oktatás-nevelés*, 1983. március 12. (XL). 2.

⁵⁶ Szabó Rozália: *Tízévesek ünnepe*. *Diákposta*. Szabad Szó, *Család és iskola*, 1989. március 9. (XLVI). 2.

⁵⁷ „Inszeniertheit der Leserbriefe”. Ulla Fix, 269.

⁵⁸ Levelezésem Pongrácz P. Máriával 2014 novemberében, 3.

⁵⁹ Ulla Fix, 271–272.

kulturális stb. témájú levelek, 5. újságcikkekre, más olvasói levélre, politikus nyilatkozatára reagáló, illetve semmilyen intertextuális hivatkozással nem rendelkező levél. Ulla Fix megjegyzi, hogy az elbeszélő, narratív olvasói levelek a legritkébbak,⁶⁰ a Szabad Szó gyermek-, ifjúsági- és iskolai oldalainak levelező rovataiban azonban ezzel a típusú levéllel találkozunk leggyakrabban, a már említett identitás- és anyanyelvőrző okok miatt. A többi kategória levéltípusaiból a következők gyakoribbak a vizsgáltak között: az önkifejező, a nyilvánosságnak üzenő, kulturális tematikájú és intertextuális hivatkozásokkal nem rendelkező levelek.

Az, hogy az olvasókkal való kapcsolattartás a Neue Banater Zeitung és Szabad Szó esetében nem csak az újság hasábjain keresztül valósult meg, egy olyan élő kommunikációs platformot teremtett a kiadványok és a célcsoportok között, amely elősegítette a közösségi értékek megtartását felerősítvén azokat és amely a mai posztkommunista és facebook uralta létben teljességgel elképzelhetetlen lenne.

Letters from Readers in the Newspapers Neue Banater Zeitung and Szabad Szó from Timișoara

Keywords: letters from readers, Neue Banater Zeitung, Treffpunkt, Szabad Szó.

The study reflects on letters from readers in general and after a theoretical introduction follows the processing of letters written to the youth page *Treffpunkt* of the newspaper *Neue Banater Zeitung* and analyses columns for children, youth and family of the newspaper *Szabad Szó*.

As a result, the comparative study found that liaising with readers took place not only through the pages of the analyzed newspapers, but there was also a living communicative platform between publications and target audience, which has helped preserve social values in a way that in today's post-communist reality, dominated by Facebook, would be completely unimaginable.

⁶⁰ Fix, 272.